

แนวคิดและทฤษฎีประจักษ์ประมาณในปรัชญานายายะ The concept and theory of Empiricism in Nyāya

สรวิชัย วงษ์สอาด

ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
sompong_25@hotmail.com

บทคัดย่อ

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีประจักษ์ประมาณในปรัชญาปรัชญานายายะ พบว่า ความรู้ทุกประเภท คือ เป็นความจริง และมีข้อเท็จจริงปรากฏ 2 ทาง คือ ทางประสาทสัมผัสหรืออายตนะและทางอารมณ์หรือวัตถุที่ถูกรู้ นายายะ เห็นว่า ความรู้ย่อมเป็นสิ่งที่เปิดเผยทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ 2 ชนิด คือ “ปรมา” ความรู้ที่มีเหตุผล และ “อปรมา” ความรู้ไม่มีเหตุผล นายายะ มองว่า ความรู้เป็นสภาวะกลาง ๆ ไม่จริงและไม่เท็จ คือ รู้ถูกก็รู้ผิดที่มีหน้าที่เปิดเผย 3 อย่าง คือ เปิดเผยตัวผู้รู้ เปิดเผยสิ่งที่รู้ และเปิดเผยตัวความรู้ ซึ่งเป็นบ่อเกิดความรู้ที่ถูกต้อง 4 ประการ คือ ประจักษ์ประมาณ อนุมาน อุปมาน ศัพท์ ความรู้ทั้ง 4 นี้ ยังแบ่งออกเป็น สามัญลักษณะ ชญาณลักษณะ โยคชะ ซึ่งเป็นบ่อเกิด แนวคิดและทฤษฎีทางประจักษ์ประมาณของปรัชญานายายะ และมีการรับรองว่า ความรู้ที่แท้จริง คือ ความรู้ที่ได้จากการสัมผัสระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอกที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรารับรู้ ที่ปรากฏแก่ประสาทสัมผัสโดยตรง เป็นความรู้ที่เปิดเผยทั้ง “ผู้รู้” และ “สิ่งที่ถูกรู้” เป็นแหล่งที่ทำให้ความรู้อันถูกต้องจากความจริง ซึ่งเป็นความรู้ที่เขาสื่อให้เกิดความเข้าใจในความรู้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง

คำสำคัญ: แนวคิด ทฤษฎีประจักษ์ประมาณ ปรัชญานายายะ

Abstract

The study of the concepts and theories in the philosophy of Nyāya is found that all kinds of knowledge are true and there are two manifestations: sensory or affective and emotional or object. Nyāya found the knowledge is open to both knowers and what is known : "Parama" the Knowledge is rational and "Aparama", the knowledge is unreasonable. The way of Nyāya, the knowledge is in the middle, it is not true and not false, the disclosure of three things is to disclose the identity; reveal what you know and disclose knowledge. This is the source of knowledge of the four corrects guessing assumption of inferior knowledge; Empiricism, Inference, induction and Testimony. These four knowledges are also divided into ordinary, characteristic yayana and Yogacha, which is the nucleus, the concepts and theoretical perspectives of philosophy. And it is guaranteed, the true knowledge is the knowledge gained from the contact between the internal senses and external senses about what we perceive which is visible to the senses directly. It is the knowledge that reveals both the "knower" and the "what is known" as the source of true knowledge. This is the knowledge that he communicates knowledge in one of them.

Keywords: concept, theory empiricism, the philosophy of Nyāya

1. บทนำ

คำว่า “ประจักษ์ประมาณ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2543 : 34) หมายถึง ความรู้ที่ไม่ผิดจากความเป็นจริงที่เกิดจากอายตนะที่มากกระทบกับอารมณ์ภายนอกอย่างใดอย่างหนึ่งที่จิตรับรู้โดยตรง (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2532, หน้า 146) 2 ทาง คือ ประจักษ์ภายนอกและประจักษ์ภายใน (รศ. ดร. ประยงค์ แสนบุราณ, 2547 : 64-65) ที่เกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) ที่เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดจากการรับรู้ ที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มปรัชญานาสติกะ และกลุ่มปรัชญาอัสติกะ (ดร. สุนทร ฌ รัชชี, 2521 : 4) ดังเช่น กลุ่มปรัชญานายะซึ่งเป็นปรัชญาแบบสังนิยมแบบบตรรก (สนั่น ไชยานุกูล, 2524 : 308 – 309) 3 ประเภท (Satischandra Chatterjee, 1978 : 209-227) คือ (1) การรับรู้ที่เกี่ยวกับสิ่งสากลที่อยู่ในสัตว์ประเภทเดียวกัน (สามัญลักษณะ) (2) การรับรู้ประจักษ์ขั้นวิสามัญ (ชญาณลักษณะ) (3) การรับรู้ขั้นประจักษ์วิสามัญ (โยคชะ) (ดร. สุนทร ฌ รัชชี, 2521 : 145) การรับรู้ 3 ประเภทนี้ จะต้องอาศัยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ประการ คือ อายตนะภายใน, ภายนอก, มนัส, อาตมัน, และพิชาน ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการรับรู้ขั้นประจักษ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยตรงที่ (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2550 : 124) 2 ชนิด (Satischandra Chatterjee, 1978 : 20) คือ ความรู้แท้กับความไม่แท้ (ดร. สุนทร ฌ รัชชี, 2534 : 174) ตามความเป็นจริง 2 ทาง คือ โลกิกประจักษ์ (Ordinary Perception) และอโลกิกประจักษ์ (Extra - Ordinary Perception) (Satischandra Chatterjee, 1978 : 209)

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีประจักษ์ประมาณในปรัชญาปรัชญานายะ
- 2.2 เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีประจักษ์ประมาณในปรัชญาปรัชญานายะ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยแนวคิดและทฤษฎีประจักษ์ประมาณในปรัชญาปรัชญานายะเป็นวิธีการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary) ทุติยภูมิ (Secondary) และหนังสือ ตำรา บทความ งานเขียน เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ และรวบรวมแนวคิดจากการวิเคราะห์ตีความของนักปราชญ์ต่างๆ โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตีความ ที่มีความแตกต่างกัน เพื่อหาข้อสรุป และนำเสนอรายงานผลงานการวิจัยต่อไป

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า ประจักษ์ประมาณของนายยะ หมายถึง ความรู้ทุกประเภทของนายยะที่ถูกรู้ปรากฏกับสิ่งที่ถูกรู้เป็นความจริงและมีข้อเท็จจริงปรากฏเป็นสังนิยมแบบบตรรก (Logical Realism) ความจริงแท้ ทั้งฝ่ายรูปธรรมและฝ่ายนามธรรม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551: 159) ที่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกเป็นตัวกำหนด คือ ประสาทสัมผัสหรืออายตนะและอารมณ์หรือวัตถุที่ถูกรู้ตามความเป็นจริงที่ นายยะ ถือว่า เป็นรูปกับนาม เช่น “รูป” เกิดมาจากธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม ส่วน “นาม” ประกอบด้วยอาตมันเป็นแกนหลัก เช่น ความรู้ ความรัก ความซิง ความสุข ความทุกข์ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น นายยะ เห็นว่า “ผู้รู้” และ “สิ่งที่ถูกรู้” แบ่งเป็น 2 ชนิดใหญ่ ๆ คือ “ปรมา” และ “อปรมา”

เพราะว่า นายยะ เห็นว่า ความรู้เป็นสภาวะกลางๆ ที่ต้องอาศัยประสาทสัมผัสและอารมณ์หรือสิ่งที่ถูกรู้ 2 ชนิด คือ “รู้ถูกกับรู้ผิด” ที่ทำหน้าที่เปิดเผยพร้อมกัน คือ เปิดเผยตัวผู้รู้ เปิดเผยสิ่งที่รู้ และเปิดเผยตัวความรู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่ถูกต้อง 4 ประการ คือ ประจักษ์ประมาณ, อนุมาน, อุปมาน และศัพทะ ความรู้ทั้ง 4 นี้ยังแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ สามัญลักษณะ ชญาณลักษณะ และโยคชะ ในแนวคิดและทฤษฎีประจักษ์ประมาณของนายยะซึ่งเป็นบ่อเกิดความรู้ที่แท้จริง คือ ความรู้ที่ได้จากการสัมผัสระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอกโดยตรง ดังที่ นายยะ ถือว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เปิดเผย นั่นก็คือ “ผู้รู้ และสิ่งที่ถูกรู้” ซึ่งเป็นแหล่งที่ให้ความรู้อันถูกต้องกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากการที่บุคคลนั้นๆ โดยตรงนั่นเอง

5. นิยามและความหมายของคำว่า “ประจักษ์ประมาณ”

คำว่า “ประจักษ์ประมาณ” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Perception” หมายถึง “ความรู้ขั้นประจักษ์” (นงเยาว์ ชาณนรงค์, 2550 : 124) ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากวัตถุภายนอกกระทบอวัยวะภายในทำให้เกิดประสบการณ์ (Satischandra Chatterjee, 1978 : 49-52) ที่เรียกว่า “ทรัพย์สิน” (Substance) มี 9 ชนิด คือ ปถวิ, อาปะ, เตชะ, วายู, อากาศะ, กาล, ทิก (เทศะ), อาตมัน, และ มนัส ทรัพย์สินเหล่านี้ รวมเป็นคุณสมบัติที่ทำหน้าที่ 3 อย่าง คือ (1) หน้าที่เปิดเผยวัตถุที่รู้ (2) หน้าที่เปิดเผยตัวผู้รู้ (3) หน้าที่เปิดเผยตัวความรู้ (สนั่น ไชยานุกูล, 2519 : 310-311) คุณสมบัติทั้ง 3 ประการนี้ จะทำหน้าที่นำไปสู่ความจริงที่เรียกว่า “ทฤษฎีความรู้” (พิน ดอกบัว, 2545 : หน้า 131-132) ซึ่งเป็นความรู้ประจักษ์ประมาณภายในระหว่าง “อาตมัน” และ “มนัส” จากวัตถุภายนอกบวกกับประสาทสัมผัสและมนัสที่เรียกว่า “ประจักษ์ประมาณภายนอก” ประกอบไปด้วยสสารทั้ง 5 ก็คือ รูป เสียง กลิ่น รส และการรับรู้ (รศ. ดร. ประยงค์ แสนบุราณ, 2547 : 156) ที่เกิดจากอารมณ์ 6 ของ “อาตมัน” ซึ่งเป็นภาวะหนึ่งที่แตกต่างกันจาก “ร่างกายกับจิต” ผสมไปด้วยธาตุ 4 ที่จิตหรือวิญญาณเป็นอนุที่ละเอียดอ่อน เพราะว่า วิญญาณเป็นผู้รับใช้อาตมันที่เป็นเครื่องมือรับรู้ของจิต เพราะว่า “อาตมันเป็นวิญ” ที่มีอยู่ทั่วไป และไม่สามารถทำลายได้ อาตมันเป็นตัวการว่าพอใจหรือไม่พอใจในอารมณ์ ซึ่งอารมณ์เป็นที่ปรารถนาและหลีกเลี่ยงไม่ได้นั่นเอง (สนั่น ไชยานุกูล, 2519 : 66 - 67)

6. ประเภทของประจักษ์ประมาณในปรัชญานายายะ

ปรัชญานายายะจุดเริ่มต้นจากมนุษย์เกิดจากการอาศัยความรู้ 2 ประเภท ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ

6.1) ความรู้เชิงประจักษ์ประมาณ กล่าวคือ ความรู้เชิงประจักษ์ประมาณของนายายะ 2 ประเภท (Satischandra Chatterjee, 1978 : 20) คือ (1) ความรู้แท้ คือ ความรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริงจากวัตถุที่รับรู้ 4 ประเภท ได้แก่ ประจักษ์ประมาณ การอนุมาน อุปมานประมาณ และศัพท์ประมาณ (ดร. สุนทร ฌ รัชชี, 2534 : 174) (2) ความรู้ไม่แท้ คือ ความจำ ความสงสัย ความเข้าใจผิด และเหตุผลที่อาศัยสมมติฐาน ความรู้ทั้ง 2 ประเภทนี้ ซึ่งเป็นความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง 16 ประการ คือ (1) ประมาณะ คือ ข้อพิสูจน์ (2) ประเมยะ คือ สิ่งที่ต้องพิสูจน์ 2 ประการ คือ สิ่งที่เป็นประธาน และสิ่งที่ปลื้กย่อย (3) สันศยะ คือ ความสงสัย ฯลฯ (16) นิครหะสตะนะ คือ การหักล้างด้วยเหตุผล ดังนั้น นายายะมีการพิสูจน์ความจริงสูงสุด (อาตมะ) ร่วมกับความรู้อีก 11 ประการ คือ สรีระ อินทรีย์ อรรถ พุทธิ มนะ พฤติกรรม โทษ การเกิดอีก ผลแห่งความดี ความชั่ว ความทุกข์ และความหลุดพ้น รวมอาตมะเข้าไปด้วยจึงเป็น 12 ดังกล่าวเข้าด้วยกันจึงเป็นความรู้เชิงประจักษ์ประมาณนั่นเอง

6.2) วิธีการพิสูจน์ความรู้ กล่าวคือ วิธีการพิสูจน์ความรู้ที่นายายะเรียกว่า “ประเมยะ” หมายถึง สิ่งที่เราสามารถรู้ได้ คือ ความจริงที่เรียกว่า “สัจธรรม” มี 12 ประการ คือ (1) อาตมะ คือ ตัวตนที่มีจำนวนไม่มีที่สิ้นสุด 2 ชนิด ได้แก่ ปรมัตม์ หมายถึง ตัวตนสูงสุด และชีวาตม์ หมายถึง ตัวตนสามัญซึ่งมีจำนวนไม่มีที่สิ้นสุด (2) สรีระ คือ กาย ต้องประกอบด้วยส่วนต่างๆ กายย่อมได้รับผลของกรรมมีชีวาตม์ร่วมอยู่ด้วย (3) อินทรีย์ คือ อายตนะที่ควบคุมร่างกายให้เป็นไป เช่น ฆานปสาท ฯลฯ โสตปสาท (สมัคร บุรวาส , 2516 : 302 - 304) เรียกว่า “การรับผัสสะ” เช่น การได้สดกลิ่น ฯลฯ การได้ยินเสียง (สนั่น ไชยานุกูล, 2519 : 299) (4) อรรถ คือ ตัวกรรมของประสาทสัมผัสทั้ง 5 ที่เรียกว่า “อารมณ์” (รศ.ดร.. สุนทร ฌ รัชชี 2545 : 135-136) (5) พุทธิ คือ การได้รับอารมณ์ (6) มโน คือ จิต หมายถึง มโนที่เป็นอินทรีย์ เป็นจิตที่รู้เฉพาะอารมณ์ภายใน (7) ประวรจิตติ คือ พฤติกรรมของกายและจิตสามารถแสดงออกทางกายกรรม ด้วยการเคลื่อนไหวของกายกรรมวจีกรรมและมโนกรรม (8) โทษะ คือ กามราคะอย่างแรงกล้า เป็นความผิดพลาด เช่น การยึดมั่น ความโกรธ เป็นต้น (9) เปรตยภาวะ คือ ภาวะที่ชีวาตม์เข้าสู่ภาวะที่จะสืบต่อไปชาติหน้า (10) ผล คือ การได้รับผลที่เป็นความสุขและทุกข์อันเนื่องมาจากการกระทำทางกาย วาจา และใจ (11) ทุกข์ คือ สภาวะที่บีบคั้นหรือสภาวะที่เป็นความทนได้ยากของมนุษย์ (12) อปวารคะ คือ บรมสุขอย่างบริบูรณ์ (รศ.ดร.. สุนทร ฌ รัชชี 2545 : 309)

7. อารมณ์หรือสิ่งที่ถูกรู้เชิงประจักษ์ประมาณ

อารมณ์หรือสิ่งที่ถูกรู้เชิงประจักษ์ประมาณของนยายะ 2 ประการ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ

7.1) ความรู้กับการรับรู้ กล่าวคือ การรับรู้ของนยายะนั้น ถือว่า “ผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้” ซึ่งเป็นความรู้ 2 ประเภท คือ “ความรู้ที่ถูกต้องและความรู้ที่ไม่ถูกต้อง” ซึ่งเป็นทฤษฎีของความรู้ (ญาณวิทยา) ที่ผ่านจากการวิเคราะห์ ข้อถกเถียง และการพิสูจน์ให้รู้ทางอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ ที่เป็นจุดเริ่มต้นมาจากมนุษย์ที่อาศัยความรู้ในสังขธรรม (สนั่น ไชยานุกูล, 2519 : 285) 4 ประเภท คือ (1) ความรู้โดยประจักษ์ คือ ความรู้ที่ได้มาจากความสมเหตุสมผลของความรู้ที่สามารถยืนยันตัวความรู้ได้ (Satischandra Chatterjee, 1978 : 124) (2) ความรู้โดยการอนุมาน (Inference) (Satischandra Chatterjee, 1978 : 233 - 234) คือ ความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลัง เช่น เห็นท้องฟ้าดำมืดครึ้มปรากฏขึ้นเมื่อไร เมื่อนั้นฝนจะตกทุกที เพราะความสัมพันธ์ของท้องฟ้ามีความใกล้ชิดกับการตกของฝน ซึ่งเป็นความรู้โดยอ้อมและเกิดขึ้นโดยผ่านเครื่องหมายของศัพท์กลาง (เหตุ) กับศัพท์ใหญ่อยู่เสมอ (3) ความรู้โดยการอุปมา (Comparison) (Satischandra Chatterjee, 1978 : 299-230) คือ ความรู้ที่เกิดจากการเปรียบเทียบ เช่น นายแดง ไม่เคยเห็นเสือ แต่เขาได้ทราบจากคนอื่นว่า เสือมีรูปร่างหน้าตาคล้ายแมว แต่มันมีรูปร่างโตกว่า เมื่อนายแดง ได้เห็นสัตว์ชนิดหนึ่งมีรูปร่างเหมือนแมว และโตกว่า เขาจึงทราบโดยการคิดเปรียบเทียบว่า สัตว์ที่เขาเห็นนั้น คือ เสือ จากการเปรียบเทียบระหว่างคำพูดและสิ่งที่คำพูดนั้นบ่งชี้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันสิ่ง 2 สิ่งนั้นนั่นเอง (4) ศัพท์ประมาณ (Verbal Testimology) คำว่า “ศัพท์” หมายถึง ประโยคคำพูดที่เทพหรือมนุษย์ผู้พูดพอเชื่อถือได้ (Satischandra Chatterjee, 1978 : 317- 318) ประกอบด้วยคำหลายคำ ที่นำมาเรียบเรียงกันเป็นภาษาที่ใช้อยู่ 2 ประเภท คือ (1) เลากิกะ (ศัพท์ของชาวโลก) และ(2) ไวทิกศัพท์ (ศัพท์ของเทพ) เช่น พระพรหม เป็นผู้เปิดเผยความจริงออกมาเป็นประโยคคำพูดที่มีข้อความประกอบด้วยถ้อยคำแต่ละคำที่ประกอบขึ้นเป็นประโยค และสามารถแสดงความหมายได้ชัดเจน ที่เกิดขึ้นจากพระเจ้าที่ทรงประทานที่มีความหมายทุกประโยคนั้นเอง (รศ.ดร.. สุนทร ณ รังษี 2545 : 120)

7.2) การรับรู้กับสิ่งที่ถูกรู้ กล่าวคือ การรับรู้กับสิ่งที่ถูกรู้ นยายะ เห็นว่า สิ่งที่ถูกรู้นั้น ต้องจริงอยู่เสมอ จะถูกหรือผิด ก็ต้องพิสูจน์ได้ว่า ความเป็นจริงของอารมณ์หรือไม่ แต่ถ้ารู้ไม่ตรงกับความจริง จัดว่า เป็นความรู้ที่ผิด ถ้ารู้ตรงกับอารมณ์ ก็จัดว่า เป็นความรู้ที่ถูกต้อง (เอ็ม. หิริยานนะ แดง วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ แบล, 2520 : 168) เพราะเราได้สัมผัสกับความจริงและรับความรู้โดยตรง 2 อย่าง คือ (1) อาตมมัน ถือว่า เป็นสัพพัญญูและเป็นอมตะ กล่าวคือ อาตมมันปรากฏ ณ ที่มันปฏิบัติการ หมายถึง ร่างกายของมนุษย์ ย่อมมีความเปลี่ยนแปลง มนุษย์ย่อมรู้อาตมมันของตัวเองได้โดยตรง แต่เราสามารถรู้อาตมมันของคนอื่นได้โดยอ้อม โดยการสังเกตจากพฤติกรรมของผู้นั้น แต่ไม่มีใครสามารถรู้อาตมมันได้โดยแท้จริงนั่นเอง (2) มนัส ถือว่า มนัสทำหน้าที่ร่วมกับอาตมมัน เพราะว่า อาตมมันกับมนัสต้องปฏิบัติหน้าที่ร่วมกัน หมายถึง มนัสเป็นอะตอมอมตะ ไม่ก่อให้เกิดผลผลิตใดๆ แต่ละอาตมมันต่างก็เป็นมนัสของตนเอง ที่ทำหน้าที่ในการประสานงานอันเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นของความรู้ 2 อย่าง คือ ช่วยอาตมมันให้ได้รับความรู้ และทำหน้าที่เป็นตัวต้านทานโดยทำให้ขอบเขตของความรู้ให้แคบลง เพราะเหตุนี้ นยายะ เห็นว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เปิดเผยทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ปรากฏตัวออกมาหรือปรากฏตัวขึ้น 2 ชนิด คือ “ปรมา” (ความรู้ที่มีเหตุผล) และ “อปรมา” (ความรู้ไม่มีเหตุผล) (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, 2535 : 105)

8. แนวคิดและทฤษฎีประจักษ์ประมาณในปรัชญานยายะ

แนวคิดและทฤษฎีประจักษ์ประมาณในปรัชญานยายะนั้นมี 4 ประเภท (Satischandra Chatterjee, 1978 : 152 - 153) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ

8.1) ประจักษ์ประมาณ (Perception) กล่าวคือ นยายะแบ่งความรู้ออกเป็น 2 ชนิด (Satischandra Chatterjee, 1978 : 209) คือ (1) โลกิกประจักษ์ คือ ความรู้ที่อาศัยประสาทสัมผัสทั้ง 5 เช่น ตาเห็นรูป ถือว่า เป็นวิสัยของตา หูได้ยินเสียง ก็เป็นวิสัยของคนหูปกติ (สตีเฟน โพธิวงศ์, 2534 : 77) นอกจากนี้ โลกิกประจักษ์ยังแบ่งอีกเป็น 2 ประเภท คือ (1) ประจักษ์ภายใน เรียกว่า “มานสะ” และ (2) ประจักษ์ภายนอก เรียกว่า “พาหยะ” โลกิกประจักษ์ทั้ง 2 ประเภทเมื่อมากระทบกันแล้ว ย่อมทำให้เกิดความรู้ขึ้นมา เช่น จมูกมาสัมผัสกับกลิ่นแล้ว ย่อมรู้ได้ว่า เป็นกลิ่นของสิ่งใด เพราะอาศัยการประจักษ์ภายนอก

และ (2) อโลกิกประจักษ์ คือ ความรู้ชนิดที่ไม่อาศัยประสาทสัมผัส เช่น ถ้าเรามองเห็นมะนาวและรู้สึกถึงรสเปรี้ยวของมะนาวนั้น ความรู้ชนิดนี้อาศัยประสบการณ์ในอดีต ก็คือ ได้นึกถึงเวลาที่เรเคยได้กินในอดีต การรู้สึกในความเปรี้ยวของมะนาวนั้นเอง นอกจากนี้ อโลกิกประจักษ์ยังแบ่งออกเป็น 3 ประการ (Satischandra Chatterjee, 1978 : 209 – 227) คือ (1) สามานยลักษณะ คือ ความรู้ที่เกี่ยวกับลักษณะร่วมของสิ่งสากลที่อยู่ในสัตว์ประเภทเดียวกัน (2) ชยูลักษณะ เป็นความรู้ประจักษ์ขั้นวิสามัญ (3) โยคชะ ความรู้ประจักษ์วิสามัญ

นอกจากนี้ ประจักษ์ประมาณยังแบ่งได้อีก 2 ประเภท คือ (1) นิรวีกัลประจักษ์ หมายถึง ประจักษ์ที่ไม่ผสมกับความนึกคิดและความจำความรู้นี้ยังมีความคลุมเครืออยู่ ถือว่า เป็นความรู้ที่เกิดขึ้น เป็นลำดับก่อนหลัง เพราะเป็นความรู้ที่ไม่มี ความเกี่ยวข้องกับชื่อ ยังหาความหมายที่ชัดเจนไม่ได้ และมันเป็นการรับรู้เพียงความมีอยู่ของวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง เท่านั้น แต่ไม่รู้ชัดว่าวัตถุนั้นคืออะไร (2) สวิกัลปะกะประจักษ์ หมายถึง ประจักษ์ที่ผสมกับความนึกคิดและความจำความรู้นี้เกิดจากความประจักษ์ ที่ชัดเจน ไม่มีความคลุมเครือ เกิดความแน่ใจ ในทันที เมื่อได้ประสบการณ์วัตถุภายนอก เพราะมีความหมายชัดเจนและดำเนินไปจนถึงการรู้ชื่อของสิ่งที่ถูกปรากฏ จึงเกิดความประจักษ์ถัดมา คือ การเข้าถึงขั้นนึกคิดและจำได้ว่า สิ่งนั้นชื่ออะไร มีลักษณะเป็นอย่างไร และรู้ว่ามันคืออะไร จนถึงขั้นสิ้นความสงสัย นั้นเอง

8.2) การอนุมาน (Inference) กล่าวคือ อนุมาน แปลว่า ความรู้ภายหลัง ซึ่งที่เป็นความรู้โดยอ้อม และเกิดขึ้นโดยผ่านเครื่องหมายศัพท์กลาง (ลิงคะหรือเหตุ) ที่เกี่ยวข้องกับศัพท์ใหญ่ (สาธยะ) เสมอ ซึ่งเป็น “ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยการปรากฏอยู่ของศัพท์ใหญ่ในศัพท์เล็ก อย่างแยกไม่ออก” (Sharma, Chandrathar, 1983 : 197-198) ที่มีองค์ประกอบอยู่ 2 ส่วน คือ (1) ศัพท์ (Terms) คือ ศัพท์มีอยู่ 3 ศัพท์ คือ ศัพท์ใหญ่ (สาธยะ (Major)) ศัพท์เล็ก (ปักชะ (Minor)) และศัพท์กลาง (ลิงคะหรือเหตุ (Middle)) ศัพท์ทั้ง 3 มีความพันกันซึ่งกันและกัน (สุนทร ฌ รังสี, 2521 : 115) จากตัวอย่างเช่น

นายสรวิชญ์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล	(ประดิษญา)
เพราะว่า นายสรวิชญ์ เป็นคน	(เหตุ)
คนทุกคนเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล เช่น นายดำ นายเขียว ฯลฯ	(อุทาหรณ์)
นายสรวิชญ์เป็นคนซึ่งเกี่ยวข้องกับเหตุผล	(อุปนัย)
• นายสรวิชญ์ เป็นสัตว์มีเหตุผล	(นิคม)

จากตัวอย่างนี้ จะเห็นว่า สัตว์ที่มีเหตุผล (ศัพท์ใหญ่) มีความเกี่ยวข้องกับคน (ศัพท์กลาง) อย่างแยกกันไม่ออก เพราะเหตุผลนั้นมีในสัตว์อื่นไม่ได้นอกจากคน คนเท่านั้นที่มีเหตุผลและใช้เหตุผล ศัพท์ทั้งสองนี้ จึงมีความเกี่ยวพันกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่วนคน (ศัพท์กลาง) กับนายสรวิชญ์ (ศัพท์เล็ก) ก็มีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออกเช่นเดียวกัน เพราะถ้าพูดว่า “นายสรวิชญ์” ไม่มีใครปฏิเสธว่า นายสรวิชญ์ไม่ใช่คน นายสรวิชญ์ต้องเป็นคนเท่านั้น และถ้าพูดว่า “คน” ในประโยคนี้ ก็หมายถึงนายสรวิชญ์นั่นเอง ดังนั้น นายสรวิชญ์กับคนจึงเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออกเหมือนเหรียญบาทมีสองหน้า เพราะเหตุนี้ นายยะจึงพูดว่าความเกี่ยวพันระหว่างศัพท์กลาง (เหตุ) กับศัพท์ใหญ่ (สาธยะ) และศัพท์กลาง (เหตุ) กับศัพท์เล็ก (ปักชะ) คือหัวใจของการอนุมาน การเกี่ยวพันอันนี้ เรียกว่า “วยาปติ” ดังกล่าวมาแล้ว (2) ประโยค (Proposition) คือ การใช้ประโยคเพื่อหาเหตุผลที่มีความของนายยะได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า การแสดงเหตุผลให้คนอื่นเข้าใจจะต้องใช้ประโยคอย่างไร และจะแสดงเหตุผลให้ตัวเองเกิดความเชื่อมั่นภายในตัวเอง ทั้งสองประโยคนั้นแตกต่างกัน 2 ประการ คือ (1) สวารณะ คือ การอนุมานในข้อ ก. เป็นการอนุมานเพื่อตนเอง ไม่มีความจำเป็นที่จะสร้างประโยคขึ้นมาเพื่อการหาเหตุผล เพราะเป็นกระบวนการการหาเหตุผลที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตัวเอง ผู้คิดหาเหตุผลอาจคิดอาจสร้างอะไรขึ้นมาก็ได้ภายในจิตใจตัวเอง เพื่อให้ได้เหตุผลที่ตัวเองมั่นใจ (2) ปรรณะ คือ การอนุมานในข้อ ข. ผู้พิสูจน์จำเป็นต้องใช้ภาษาโดยการสร้างประโยคขึ้นมาเพื่อพิสูจน์ให้คนอื่น เชื่อถือคำพูดของตนเองว่ามีเหตุผลตรงกับข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่หรือไม่ การอนุมาน แบบปรรณะจึงมีองค์ประกอบเข้าเป็นประโยคเพื่อหาเหตุผลถึง 5 ขั้นตอนแต่ละขั้นมีชื่อต่างกัน (Sharma, Chandrathar, 1983 : 198) เช่น

1) นายสรวิชัยต้องตาย	(ประติชญา)
2) เพราะแก่เป็นคน	(เหตุ)
3) ใครก็ตามที่เป็นคน ต้องตาย เช่น นายสรวิชัย	(อุทาหรณ์)
4) นายสรวิชัยเป็นคนซึ่งเกี่ยวข้องกับการตาย	(อุปนัย)
5) นายสรวิชัยต้องตาย	(นิคม)

จากตัวอย่างนี้ ประโยคที่หนึ่ง เรียกว่า ประติชญา (proposition) เพราะเป็นข้อความทางตรรกศาสตร์ที่จะต้องนำไปพิสูจน์ ประโยคที่สองเรียกว่า เหตุ เพราะแสดงถึงเหตุผลของการสร้างตรรก ประโยคที่สาม เรียกว่า อุทาหรณ์ เพราะให้ความจริงสากล คือ คนต้องตายกับตัวอย่างคือ นายสรวิชัยเกี่ยวข้องกัน ประโยคที่สี่ คือ อุปนัยเป็นประโยคที่ให้ความเกี่ยวเนื่องของสิ่งสากลคือการตายกับสิ่งเฉพาะ คือ นายสรวิชัยซึ่งเป็นกรณีที่ยกมาให้เห็นในปัจจุบัน ประโยคที่ห้า เรียกว่า นิคม เพราะเป็นประโยคที่นำเอาข้อความทั้งหมดที่แสดงไว้สรุป

8.3) อุปมานประมาณ (Comparison) (Sharma, Chandrathar, 1983 : 299 – 301) หมายถึง ความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่เราเคยรู้มาแล้ว ที่ได้มาจากประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งจากประสบการณ์เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังโดยอาศัยการประจักษ์เป็นพื้นฐาน ความรู้ขั้นอุปมานี้ เป็นความรู้ในสิ่งที่ไม่ประจักษ์ เช่น เมื่อเราเห็นควันลอยขึ้นจากที่ใด เราก็ก่อนอนุมานได้ว่าที่นั่นต้องมีไฟ ทั้งที่เราก็มองไม่เห็นไฟนั้นได้เลยสาเหตุที่เรารู้ว่าต้องมีไฟอยู่เพราะการเห็นควัน ทั้งนี้ควันกับไฟมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เพราะประสบการณ์บอกเราเองเสมอ ดังนั้น ความรู้ ที่เกิดขึ้นทีหลัง เช่น การเห็นควันที่ยังไม่เห็นไฟ ก็สามารถที่จะทำให้เรารู้ว่า มีไฟ การอนุมานนี้ เมื่อเราเห็นเหตุและรู้ความสัมพันธ์สากลระหว่างเหตุกับสาเหตุ เราก็ก่อนอนุมานถึงสิ่งที่ไม่ได้เห็นได้ ความรู้ขั้นอนุมานก็เกิดขึ้น เมื่อเราเห็นสิ่งๆ หนึ่ง ซึ่งไม่เคยเห็นมาก่อน แต่มันมีลักษณะคล้ายกับอีกสิ่งหนึ่งซึ่งเราเคยเห็นมาก่อน จึงทำให้เราระลึกถึงความคล้ายคลึงของสิ่งนั้นได้ 3 กรณี คือ (1) สิ่งที่จะอุปมานต้องเป็นสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน (2) เป็นเครื่องมือที่จะใช้อุปมานคือเรื่องที่ถูกรู้บอกเล่าจากคนอื่นที่พอจะเชื่อถือได้ และต้องมีความเกี่ยวพันกับความคล้ายคลึงของสิ่งที่รู้และสิ่งที่อุปมาน และ (3) ปมิตี หมายถึง ความรู้ที่ระบุน่ามีสิ่งหนึ่งซึ่งประกอบด้วยลักษณะดังกล่าวบอกเล่าจริง (สนั่น ไชยานุกูล, 2519 : 345) การอุปมาน ก็คือ การเปรียบเทียบ อันเป็นแหล่งความรู้ขั้นสมบูรณ์แท้

8.4) ศัพทประมาณหรือการรับรอง (Verbal Testimony) กล่าวคือ คำว่า “ศัพทะ” หมายถึง ข้อความหรือประโยคคำพูดต้องประกอบด้วยคำหลายคำ ที่นำมาเรียบเรียงกันเข้าตามระเบียบของภาษาที่ก่อให้เกิดความหมาย 2 ประเภท คือ (1) เลากิศัพท คือ ศัพทของมนุษย์หรือของชาวโลกศัพทชนิดนี้ ถือเป็นประมาณไม่ได้ ศัพทที่จัดเป็นประมาณนั้น ได้แก่ ศัพทของผู้รู้ความจริง เช่น พระพุทธเจ้า หรือโยคีผู้ได้ฌาน ส่วนผู้อธิบายความตามที่เคยได้รับการบอกเล่า หรือผู้รายงานหรือฎีกา ถือเอาเป็นประมาณบางส่วนเท่านั้น (2) ไวกิศัพท คือ ศัพทของเทพ เช่น พระพรหมเป็นต้น เป็นผู้เปิดเผยความจริงหรือเป็นผู้วิรูรณ์ความจริง เช่น ข้อความในคัมภีร์พระเวท เป็นต้น ศัพทชนิดนี้ ถือว่า มีความน่าเชื่อถือทั้งหมด เพราะว่ามีการยอมรับกันเป็นอย่างมาก โดยมีลักษณะ 4 ประการ คือ (1) อาลางสา หมายถึง ศัพทนั้นต้องเรียงเข้าระเบียบถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ (2) โยคยตา หมายถึง ศัพทนั้นต้องมีความหมายสอดคล้องกันและเข้ากันได้ (3) สันนิธิ หมายถึง ศัพทนั้นมีความเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดไม่ใช่กระจายหรือขาดตอน (4) ตาตปารยะ หมายถึง ความประสงค์ของผู้พูด หรือผู้เขียนองค์ประกอบนี้ ย่อมถือว่า สำคัญเพราะการเข้าใจความมุ่งหมายของผู้พูด ต้องตรงและถูกต้อง (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2534 : 82) ดังนั้น ศัพทประมาณ จึงหมายถึง คำบอกเล่าและยืนยัน จากผู้รู้หรือจากสิ่งที่เชื่อถือได้ เช่น ตำรานักปราชญ์ ศาสนบัญญัติหรือความน่าเชื่อถือของศัพทที่ต้องการบ่งถึงโดยการได้รับการยืนยันจากบุคคลผู้รู้ที่แท้จริง ความรู้เรื่องศัพทยังไม่เพียงพอที่จะบอกว่าเรารู้เรื่องที่เป็นประเมยยะ (ตัวความรู้) ที่อยู่เบื้องหลังของศัพทนั้น แต่ถ้าผู้รู้จริงบอกเราได้ ความจริงนั้นจึงจะถือว่าถูกเปิดเผย (สนิท ศรีนีสำแดง 2532 : 264)

9. เกณฑ์ตัดสินความถูกต้องทางประจักษ์ประมาณในปรัชญานายยะ

เกณฑ์ตัดสินความถูกต้องของประจักษ์ประมาณ จะเห็นว่า ความเป็นจริงหรือข้อเท็จจริง ตัวอย่างเช่น ถ้านายสรวิชัยพูดว่า “ขณะนี้ฟ้าครึ้ม” ประโยคนี้ จะเป็นจริงก็ต่อเมื่อเรามองดูที่ฟ้า ถ้าเห็นฟ้าครึ้ม ก็แสดงว่า ข้อความที่นายสรวิชัยพูดเป็นความจริง (ประยงค์ แสนบุราณ, 2547, : 127) ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากการอนุมานหาเหตุผล (พิน ดอกบัว, 2545 : 139) ตัวอย่างเช่น

ที่ภูเขามีสไฟ
เพราะว่า ที่ภูเขามีสควัน
ที่ได้มีควันที่นั่นมีไฟ เช่น ที่เตาหุงข้าว
ที่ภูเขามีสควันซึ่งคู่กับไฟ
เพราะฉะนั้น ที่ภูเขามีสไฟ

การหาความรู้ใหม่แบบอนุมานนี้ หลักสำคัญอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสองสิ่งที่ต้องไปด้วยกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 193) ก็คือ ความรู้โดยประจักษ์ (ประจักษ์ประมาณ) ความรู้โดยการอนุมาน (อนุมานประมาณ) ความรู้โดยการเปรียบเทียบ (อุปมาประมาณ) ความรู้โดยการบอกเล่า (ศัพทประมาณ) ความรู้โดยตรรกะ (อรรถาปัตติ) ความรู้โดยการปฏิเสธ (อนุพัลลพิ) ซึ่งนายยะเห็นว่า พระเป็นเจ้า คือ ตัวการณะชั้นปฐมของโลก พุทกลับกันอีก ก็คือ โลกเป็นการิยะ (ผล) ของพระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าเป็นการิยะ (เหตุ) ของโลกที่เรียกว่า “การิยะของโลก” เพราะพระเป็นเจ้าเป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้รักษาโลก และเป็นผู้ทำลายโลก

คำว่า ผู้สร้างโลกในที่นี้ หมายถึงแต่เพียงว่า พระเป็นเจ้าเป็นผู้จัดสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เข้ารวมกันอย่างมีระเบียบตามลักษณะของเหตุผลและกฎทางศีลธรรม ดังที่เราอาศัยอยู่เดิมที่เมืองคภาวะ หลายอย่างซึ่งตั้งอยู่เป็นอยู่อย่างวินัยตร ไม่มีใครสร้าง เช่นเดียวกับพระเป็นเจ้าเอง และมีมาพร้อมๆ กับพระเป็นเจ้า คือ ธาตุ 4, อากาศ, อวกาศ, กาล, มโนหรือมนัส, และอิตตาหรือชีวาตมัน แนวคิดทั้ง 6 นี้ เมื่อรวมกับพระเป็นเจ้าเข้าด้วยกันรวมเป็น 7 ชนิด แต่องค์ภาวะเหล่านี้ ต่างก็กระจัดกระจายกันหาได้รวมตัวกันดังที่เราเห็นนี้ไม่ พระเป็นเจ้าได้จัดให้สิ่งเหล่านี้รวมตัวกันตามระเบียบแห่งกฎศีลธรรม จึงมีโลกแห่งศีลธรรมเกิดขึ้น (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2536 : 87-88)

10. สรุปลิเคราะห์

แนวคิดและทฤษฎีประจักษ์ประมาณในปรัชญาปรัชญานายยะ พบว่า นายยะ เห็นว่า ความรู้ทุกประเภทเป็นสิ่งที่ทำให้สิ่งที่ถูกรู้ปรากฏตัวขึ้นมา ดังที่ นักตรรกวิทยาการตะวันตกได้จัดว่าปรัชญานายยะเป็นสัจนิยมแบบตรรก (Logical Realism) ตามความจริงทั้งฝ่ายรูปธรรมและฝ่ายนามธรรม ที่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกเป็นตัวกำหนด คือ (1) ประสาทสัมผัสหรืออายตนะที่ทำหน้าที่รับรู้ เช่น ตาไม่บอดสี หูไม่หนวก เป็นต้น และ (2) อารมณ์หรือวัตถุที่ถูกรู้ที่จะสามารถสื่อตรงตามความเป็นจริง ไม่ถูกบิดเบือนหรือคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เช่น ทฤษฎีเหตุผลของอาริสโตเติล ที่อาริสโตเติลได้แบ่งเหตุผลไว้ 4 อย่าง คือ (1) วัตถุเหตุ คือ เหตุโดยตรงที่ทำให้สิ่งนั้นๆ เกิดขึ้นเช่นดินเหนียวเป็นวัตถุเหตุของหม้อดิน (2) สัมฤทธิ์เหตุ คือ เหตุโดยอ้อมแต่ก็เป็นเหตุสำคัญที่นำวัตถุเหตุมาทำให้สิ่งนั้นๆ เกิดขึ้นเช่น ช่างหม้อปั้นหม้อขึ้นมา ช่างทอทอผ้าขึ้นมา (3) รูปแบบเหตุ คือ รูปร่างลักษณะของสิ่งที่วัตถุเหตุและสัมฤทธิ์เหตุสร้างขึ้นมา เช่นรูปร่างทรงตรงของหม้อดิน หรือทรงตรงของผืนผ้า เป็นต้น และ (4) อันตเหตุ คือ เหตุสุดท้าย คือ จุดมุ่งหมายของสิ่งที่สำเร็จรูปนั้นเกิดขึ้นมา เช่นหม้อดินสำหรับหุงข้าว ผืนผ้าสำหรับตัดเป็นเสื้อผ้า เป็นต้น

เพราะเหตุนี้ นายยะ ถือว่า คนเป็นปัจเจกซีพประกอบ ส่วน 2 คือ “รูปกับนาม” นายยะ เห็นว่า ความรู้ย่อมเป็นสิ่งที่เปิดเผยทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ 2 ชนิดใหญ่ ๆ คือ “ปรมา” คือ ความรู้ที่มีเหตุผลและ “อปรมา” คือ ความรู้ไม่มีเหตุผล ที่มีหน้าที่เปิดเผย 3 อย่างพร้อมกัน คือ เปิดเผยตัวผู้รู้, เปิดเผยสิ่งที่รู้ และเปิดเผยตัวความรู้ ซึ่งเป็นบ่อเกิดความรู้ที่ถูกต้อง 4 ประการ

คือ ประจักษ์ประมาณ อนุมาณ อุปมาณ และศัพท เพราะเหตุนี้ นยายะ จะเห็นว่า ความรู้ทุกชนิด คือ เกณฑ์ตัดสินความ ถูกต้องทางประจักษ์ประมาณ 2 ประเภท คือ เลาลิกศัพทและไวทิกศัพท (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2540 : 179) ที่เกิดขึ้นจากความรู้ ประจักษ์ที่เริ่มด้วยการสัมผัสกันระหว่าง อาตมัน + มนัส มนัส + आयตนะภายใน आयตนะภายใน + आयตนะภายนอก (ศรีณย์ วงศ์คำจันทร์, มปป. : 39) ความประจักษ์มี 2 ขั้นตอน คือ นิรวิกัลปะและสวิกัลปะ

นอกจากนี้ ความรู้ชั้นประจักษ์นี้ยังแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ (1) เลาลิกะ คือ ความรู้ระดับสามัญ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ “มานสะกัปปาหะ” และ (2) อเลาลิกะ คือ ความรู้ระดับวิสามัญเป็นความรู้ระดับสูง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ สามานยลักษณะ ชญานลักษณะ และ โยคชะ (สุนทร ฦ รังสี, 2521 : 111-115) ที่เป็นความจริงที่ว่า ชีวิตมันของตนเป็น สภาวะที่เป็นอมตะเหนือสิ่งใดๆ โดยอาศัยการทำสมาธิ การปฏิบัติโยคะ และการทำบุญบาปให้หมดไปด้วย

จะเห็นว่า แนวคิดและทฤษฎีประจักษ์ประมาณในปรัชญานยายะที่เป็นบ่อเกิดและรองรับความรู้ที่แท้จริงทาง ประจักษ์ประมาณ คือ ความรู้ที่ได้จากการสัมผัสระหว่างอายตนะภายในกับอายตนะภายนอก ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เรารู้ที่ ปรากฏแก่ประสาทสัมผัสโดยตรง ดังที่ นยายะ ถือว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เปิดเผยทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ เป็นแหล่งที่ให้ความรู้อัน ถูกต้อง จากบุคคลที่รู้ความจริงและพูดความจริงเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากการที่บุคคลนั้นๆ โดยตรง ซึ่งต้องเป็นความรู้ที่เขาสื่อ ให้เกิดความเข้าใจในความรู้นั้นเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

ประยงค์ แสนบูรณ, รศ. ดร., (2547), **ปรัชญาอินเดีย**, กรุงเทพมหานคร : โอเดียน สโตร์,

ประยงค์ แสนบูรณ, รศ. ดร., (2547), **ปรัชญาอินเดีย**, กรุงเทพมหานคร : โอเดียน สโตร์.

นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2534). **ปรัชญาอินเดีย**. ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

_____. (2550). **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พิน ดอกบัว. (2545). **ปวงปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์.

_____. (2543). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. (2536). **ปรัชญาตะวันออก**. กรุงเทพมหานคร : พรินติ้งเฮาส์..

_____. (2535). **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2551). **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์.

สุนทร ฦ รังสี, ดร.. (2521). **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**. กรุงเทพมหานคร : พิพิธวิทยา.

_____. (2534). **ปรัชญาอินเดีย : ประวัติและลัทธิ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.

สมัคร บุรวาต. (2516). **ปรัชญาอินเดียในสมัยพุทธกาล**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรไทย.

_____. (2519). **ปรัชญาอินเดีย (แปลและเรียบเรียง)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ กรมการศาสนา.

สนั่น ไชยานุกูล. (2524). **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

สดไส โพธิวงศ์. (2534). **ปรัชญาอินเดีย**. ภาควิชา มนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สนิท ศรีนิสาแดง. (2532). **“ปรัชญานยายะ” ในมหาจุฬาฯ วิชาการ: ปรัชญาบูรพทิศ**. รวบรวมและจัดพิมพ์โดยทรงวิทย์ แก้วศรี, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศรีณย์ วงศ์คำจันทร์. **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ. มปป.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2532). **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน จัดพิมพ์.

_____. (2540). **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.

เอ็ม. หิริยัณนะ แต่ง วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ แปล. (2520). **ปรัชญาอินเดียสังเขป**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ วัฒนาพานิช.

Satischandra Chatterjee. (1978). **The Nyaya Theory of Knowledge**. A Critical Study of some Problems of Logic and Mataphysics: Calcutta University.

Sharma, Chandrathar. (1983). **A Critical Survey of Indian Philosophy**. New Delhi: Motilal Banasidass.